

การปริวรรตและวิเคราะห์ตำรับยาพื้นบ้านที่ปรากฏในสมุดฝรั่ง

ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

Transcription and Analysis of Folk Medicine Prescriptions in the Samut Farang Manuscripts, Institute of Southern Thai Studies, Thaksin University

ภาณุวัฒน์ สกุลสืบ^{1*} / วิทยา บุษบงค์²

Panuwat Sakulsueb / Witthaya Busabong

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Lampang Rajabhat University

²สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Thai Language for Communication Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Sisaket Rajabhat University

*Corresponding Author

ได้รับบทความ : 15 สิงหาคม 2567

ปรับปรุงแก้ไข : 6 กันยายน 2567

ตอบรับตีพิมพ์ : 13 กันยายน 2567

บทคัดย่อ

เอกสารตัวเขียนที่เรียกว่า “สมุดฝรั่ง” เป็นเอกสารประเภทหนึ่งที่สถาบัน
ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ได้เก็บรวบรวมไว้ในห้องวรรณกรรมท้องถิ่น เนื้อหา
โดยทั่วไปที่ปรากฏในสมุดฝรั่ง ได้แก่ ศาสนา พิธีกรรม โสยศาสตร์ โหราศาสตร์
ยาสมุนไพร ฯลฯ อย่างไรก็ตามบทความนี้จะมุ่งเสนอเฉพาะสมุดฝรั่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ

ตำรับยาสมุนไพรที่ตัวเล่มมีความสมบูรณ์จำนวน 11 เล่ม เมื่อนำมาปริวรรตถ่ายถอดเป็นอักษรไทยปัจจุบันแล้วพบว่ามีข้อมูลที่น่าสนใจซึ่งควรเผยแพร่ไว้เป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาดำรงยาพื้นบ้านของภาคใต้ใน 3 ประเด็น กล่าวคือ 1. ด้านอักขรวิธี พบว่าวิธีการเขียนจะยึดเอาเสียงเป็นหลักมากกว่าความถูกต้องของการสะกดการันต์ นอกจากนี้คือการใช้คำภาษาถิ่นได้มาใช้ร่วมด้วย 2. ด้านโครงสร้างของเนื้อหา พบว่า มีการเลือกใช้คำขึ้นต้นสูตรยาหลายลักษณะ เช่น บอกอาการของโรค บอกวิธีการรักษา หรือการใช้ภาษาบาลีและข้อความที่เป็นสิริมงคล ฯลฯ ส่วนคำลงท้ายมักเลือกใช้คำที่เสริมสร้างความเชื่อมั่นหรือให้กำลังใจว่าสูตรยานี้จะช่วยให้หายจากโรคแน่นอน และ 3. ตำรับยาพบว่า มี 9 ตำรับ ได้แก่ 1) โรคไข้ 2) โรคลม 3) โรคครีตสีดวง 4) โรคบิด 5) โรคเลือด 6) โรคบุรุษ 7) โรคไอ 8) โรคผิวน้ำ และ 9) โรคจากอำนาจเหนือธรรมชาติ

คำสำคัญ : ตำรับยาพื้นบ้าน, สมุดฝรั่ง, สถาบันทักษิณคดีศึกษา

Abstract

The manuscripts known as "Samut Farang" are a type of document collected by the Institute of Southern Thai Studies at Thaksin University and stored in the Local Literature Room. The content generally found in the Samut Farang includes religion, rituals, magic, astrology, herbal medicine, and more. However, this article will focus specifically on the Samut Farang manuscripts that contain herbal medicine prescriptions, with 11 well-preserved volumes. Upon transcription into modern Thai script, interesting information was found that should be disseminated for the benefit of those studying traditional southern Thai medicine in three aspects: 1. Orthography: It was found that the writing method primarily follows phonetics rather than strict adherence to correct spelling and

diacritical marks. Additionally, local southern dialects were used alongside the standard language, 2. Content Structure: The texts feature various introductory phrases for the medical recipes, such as descriptions of the symptoms, instructions for treatment, or the use of Pali language and auspicious phrases. The closing statements often aim to instill confidence or encourage belief that the remedy will surely cure the illness and 3. Medical Prescriptions: There are nine identified prescriptions for the following conditions: 1) Fever 2) Wind-related illnesses 3) Hemorrhoids 4) Dysentery 5) Blood disorders 6) Men's disorders 7) Cough 8) Skin diseases and 9) Illnesses caused by supernatural forces.

Keywords: Folk Medicine Prescriptions, Samut Farang Manuscripts, Institute of Southern Thai Studies

บทนำ

สมุดฝรั่งที่ปรากฏทั่วไปในภาคใต้มีทั้งที่เป็นสมุดที่ทำขึ้นเอง เช่น นำเอากระดาษต่าง ๆ มาเย็บเป็นเล่ม บ้างก็มีการนำสมุดจดงานของสถาบันการศึกษา หรือสมุดบันทึกที่มีการแจกในโอกาสต่าง ๆ มาใช้เพื่อเขียนบันทึกทำให้เนื้อหาในสมุดฝรั่งมีมากมายหลายประเภทตามแต่ที่ผู้เขียนต้องการ ชัยวุฒิ พิริยกุล (การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567) ผู้เชี่ยวชาญด้านเอกสารโบราณจังหวัดสงขลา ได้กล่าวถึงสมุดฝรั่งไว้ว่า สมุดฝรั่งเริ่มมาจากการที่มีการจัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยโดยมิชชันนารี ซึ่งรู้จักกันในหนังสือพิมพ์เล่มแรกของประเทศไทยว่า บางกอกริคอร์ดเดอร์ ซึ่งอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 5 หลังจากนั้นก็มีมีการนำเข้าสมุดฝรั่งมาจากต่างประเทศ เช่น ประเทศออสเตรเลียในช่วงแรก ๆ หลังจากนั้นมีการทำเลียนแบบจากประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น ส่วนสาเหตุที่มีการจดบันทึกตำรับยาในสมุดฝรั่งนั้น เนื่องจากว่า ในอดีตนั้นส่วนใหญ่จะเขียนในสมุดไทยหรือ

หนังสือบูต หรือสมุดข่อย และใบลาน แต่เนื่องจากว่ากระบวนการผลิตของหนังสือและใบลานมีความยุ่งยากและมีขั้นตอนมาก หมอพื้นบ้านจึงนิยมใช้สมุดฝรั่งบันทึกตำรับยาแทนเพราะซื้อหาสะดวกและจดบันทึกได้ง่ายรวมถึงในการพกพาไปรักษาคอนไชน์ในทั้งที่ห่างไกลก็มีความสะดวก

สำหรับสมุดฝรั่งที่เก็บรักษาไว้ที่ห้องเอกสารโบราณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณนั้นมีจำนวนถึง 350 เล่ม (อนุสรณ์ กระณะสิริ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567) ซึ่งแต่ละเล่มมีเนื้อหาที่บันทึกลงไปแตกต่างกัน เช่น เรื่องไสยศาสตร์ คาถาอาคม เพลงกล่อมเด็ก การปลูกเรือน ตำรับยา เป็นต้น จรัญ ทองวิล (การสื่อสารส่วนบุคคล, 2567) นักภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา ได้กล่าวถึงการได้นำสมุดฝรั่งมาใช้บันทึกตำรับยาว่า

ในอดีตประเทศไทยมีสมุดไทยหรือหนังสือบูตภาคใต้มาก่อน สมุดฝรั่ง สมุดฝรั่งนั้นเข้ามาช่วงสมัยปลายรัชกาลที่ 5 หรือตอนต้นรัชกาลที่ 6 สืบเนื่องจากช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นมีการติดต่อกับต่างประเทศและยุโรป และคงจะที่ชาวต่างประเทศที่เข้ามาใน โดยเฉพาะชาวยุโรปได้นำสมุดมาขาย แต่คนที่จะมีสมุดฝรั่งใช้นั้นจะต้องเป็นคนที่มีฐานะหรือยศมีตำแหน่งในสมัยนั้นเพราะมีราคาแพง อีกอย่างเป็นของแปลกใหม่ด้วยในสมัยนั้น ส่วนภูมิภาคส่วนใหญ่เป็นเจ้าเมืองหรือระดับเศรษฐีที่ใช้กัน สมุดฝรั่งที่ใช้ในยุคแรกที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการคัดลอกยาตำรับหลวงหรือที่เรียกว่า แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์คนที่คัดลอกได้นั้นจะเป็นคนชั้นสูง มายุคหลัง ๆ ที่ชาวบ้านก็เริ่มใช้สมุดฝรั่งในการจดตำรายาโดยเฉพาะภาคใต้ในช่วงรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา โดยเฉพาะการบันทึกตำรับยาเกร็ด

อาจกล่าวได้ว่า “สมุดฝรั่ง” เป็นเครื่องมือในการบันทึกตำรายาของหมอพื้นบ้านภาคใต้ในยุคหลัง การบันทึกตำรายาในสมุดฝรั่งนั้นส่วนใหญ่จะเขียนเป็นร้อยแก้วด้วยอักษรไทย ตามสำเนียงภาษาถิ่นภาคใต้บางครั้งถ้าตำรายาที่มีคาถาอาคมก็จะมีตัวอักษรขอมเข้ามาสอดแทรก การใช้ภาษาเฉพาะในตำรายาพื้นบ้านถือว่าเป็นการตกผลึกทางแนวคิดและภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดและจดจำหรือเกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมมา ซึ่ง สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2540: 35) ได้กล่าวถึงลักษณะอักษรวิธียุคใหม่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ว่า ตัวอักษรวิธียุคใหม่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นอักษรวิธียุคใหม่สมัยก่อนที่มีความแตกต่างไปจากสมัยปัจจุบัน กล่าวคือ มีการใช้พยัญชนะ ข และ ค ด้วย พยัญชนะที่ออกเสียงในแม่สะกดเดียวกันใช้แทนกันได้ เช่น เดอร (เดิน) ตามร่วง (ตำร่วง) เป็นต้น พยัญชนะที่ออกเสียงเหมือนกันใช้แทนกันได้ เช่น กล้วยกลา (กล้วยปลา) หรัย (ซ้าย) เป็นต้น สระ ' แหน อะ เช่น วัวบ ทุเล เป็นต้น ใช้ตัวสะกด 2 ตัวแทนเสียงอะก็มี เช่น เวดสรดอน (เวดสันดร) น่ง (นั่ง) เป็นต้น สอดคล้องกับ ชวน เพชรแก้ว (2547: 127) ได้กล่าวถึงลักษณะตัวอักษรไทยที่ได้บันทึกในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไว้ว่า อักษรไทยเท่าที่พบบางเล่มมีรูปแบบอักษรสมัยอยุธยา แต่ส่วนใหญ่เป็นอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รูปแบบอักษรสมัยอยุธยาที่พบคือ ตัวอักษรแบบที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตัวผด” ตัวอักษรแบบนี้คล้ายคลึงกับอักษรไทยย่อ ซึ่งเขียนในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระถึงสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หรือความคล้ายคลึงกับอักษรในหนังสือสนธิสัญญาระหว่างไทยฝรั่งเศสในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตำรายาพื้นบ้านจากสมุดฝรั่ง ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

สถาบันทักษิณ มหาวิทยาลัยทักษิณ ก่อตั้งขึ้นโดยศาสตราจารย์ ดร.สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เมื่อปี พ.ศ. 2511 โดยห้องวรรณกรรมท้องถิ่นของสถาบันทักษิณคดีเป็นสถานที่เก็บข้อมูลเอกสารโบราณต่าง ๆ เช่น หนังสือปุด ใบลาน สมุดฝรั่ง ซึ่งรวบรวมไว้กว่า 3,500 เนื้อหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับ ศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรม คาถาอาคม ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ตำรายา ฯลฯ การจัดเอกสารโบราณจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ต้นฉบับจริง และการถ่ายสำเนาจากต้นฉบับจากการลงพื้นที่การเก็บข้อมูลภาคสนาม ตำรายาส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย หนังสือสูตรตำรายา ใบลานตำรายา สมุดฝรั่งตำรายา ซึ่งมาจากทั้ง 14 จังหวัดภาคใต้ ต้นฉบับส่วนใหญ่มาจากชาวบ้าน หมอพื้นบ้าน หรือวัดให้นำมาเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นวิทยาทานในเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับตำรับยา

ข้อมูลที่ใช้ในบทความนี้ผู้ศึกษาได้รับการอนุเคราะห์สำเนาจากต้นฉบับจริงจากสมุดฝรั่งซึ่งมีตำรายาที่มีความสมบูรณ์ จำนวน 11 เล่ม จากห้องเอกสารท้องถิ่นสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ หลังจากนั้นได้นำมาถ่ายถอดหรือการปริวรรตเป็นอักษรปัจจุบัน สำหรับสมุดฝรั่งทั้ง 11 เล่ม มีลักษณะดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลลักษณะตำรายาจากสมุดฝรั่ง ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

เลขทะเบียน	ขนาด	รายละเอียด
1. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 60270096	ขนาด กว้าง 15 เซนติเมตร ยาว 19 เซนติเมตร หนา 1.5 เซนติเมตร	จำนวนบรรทัด 10 บรรทัด จำนวน 50 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร ดินสอ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บ รักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรม ท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
2. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 60270041	ขนาด กว้าง 15 เซนติเมตร ยาว 19 เซนติเมตร หนา 2 เซนติเมตร	จำนวนบรรทัด 10-11 บรรทัด จำนวน 80 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร ดินสอ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บ รักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรม

เลขทะเบียน	ขนาด	รายละเอียด
		ท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
3. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 6027012	ขนาด กว้าง 15 เซนติเมตร ยาว 19 เซนติเมตร หนา 2.1 เซนติเมตร	จำนวนบรรทัด 10-11 บรรทัด จำนวน 84 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร ดินสอ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บ รักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรม ท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
4. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 46260014	ขนาด กว้าง 16.5 เซนติเมตร ยาว 23.1 เซนติเมตร หนา 0.8 เซนติเมตร	จำนวนบรรทัด 10 บรรทัด จำนวน 65 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร ดินสอ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บ รักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรม ท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
5. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 46260015	ขนาด กว้าง 16.5 เซนติเมตร ยาว 24 เซนติเมตร หนา 0.8 เซนติเมตร	จำนวน 60 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร หมึกดำ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บ รักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรม ท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
6. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 63270086	ขนาด กว้าง 17 เซนติเมตร ยาว 22 เซนติเมตร หนา 0.5 เซนติเมตร	จำนวน 40 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร หมึกดำ สภาพ สมบูรณ์

เลขทะเบียน	ขนาด	รายละเอียด
		ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
7. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 29220005	ขนาด กว้าง 17 เซนติเมตร ยาว 22 เซนติเมตร หนา 0.6 เซนติเมตร	จำนวน 60 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้นอักษรเขียนด้วยหมึกดำ สภาพสมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
8. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 60270102	ขนาด กว้าง 16.5 เซนติเมตร ยาว 23.1 เซนติเมตร หนา 0.8 เซนติเมตร	จำนวน 61 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้นอักษรเขียนด้วยหมึกดำ สภาพสมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ
9. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 6327003	ขนาด กว้าง 18.5 เซนติเมตร ยาว 22.5 เซนติเมตร หนา 0.7 เซนติเมตร	จำนวน 64 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้นอักษรเขียนด้วยหมึกดำ สภาพสมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

เลขทะเบียน	ขนาด	รายละเอียด
10. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 45260053	ขนาด กว้าง 19.5 เซนติเมตร ยาว 25 เซนติเมตร หนา 0.5 เซนติเมตร	จำนวน 42 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษรเขียนด้วยหมึกดำ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้อง วรรณกรรมท้องถิ่น สถาบัน ทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย ทักษิณ
11. สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 65270079	ขนาด กว้าง 15.5 เซนติเมตร ยาว 23.1 เซนติเมตร หนา 0.78 เซนติเมตร	จำนวน 60 หน้า ตัวอักษรไทย คำประพันธ์ ร้อยแก้ว เส้น อักษร ดินสอ สภาพ สมบูรณ์ ไม่ปรากฏปีที่สร้าง ปัจจุบันเก็บ รักษาไว้ที่ห้องวรรณกรรม ท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดี ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

อักขรวิธีและการใช้ภาษาถิ่นใต้ที่ปรากฏในตำรายาพื้นบ้านจากสมุดฝรั่ง

ในการบันทึกตำรายาในสมุดไทยทั้ง 11 เล่ม พบว่า ของแพทย์พื้นบ้านชาวใต้ หรือผู้บันทึกจะยึดเอาเสียงเป็นหลักมากกว่าความถูกต้องของการเขียนสะกดการันต์ และยังใช้ตัวอักษรที่ปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้วอีกด้วย เช่น ข เป็นต้น ฉะนั้นผู้ที่สนใจศึกษา ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับตำรายาจากสมุดฝรั่งจะต้องหัดสังเกตและลองเทียบเคียงด้วยการออกเสียงก็จะสามารถเข้าใจตัวยาได้อย่างไม่ยากนัก สำหรับอักขรวิธีที่ปรากฏในสมุดไทยทั้ง 11 เล่ม มีดังนี้

1. การใช้พยัญชนะ

มีการใช้พยัญชนะต้นด้วยพยัญชนะที่ไม่นิยมใช้แล้ว ได้แก่ ขา : ข้า, ชิง : ชิง, ผักขวง : ผักขวง, รากมขาม : รากมะขาม, ขับเลียด : ขับเลือด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี

การใช้พยัญชนะต้น บ และ ป ปะปนกัน ได้แก่ ไปตานหมอน : ใบตานหมอน, ไปย
สวาด : ใบสวาด, ไปมะรุ้ม : ใบมะรุ้ม เป็นต้น การใช้พยัญชนะต้น พ และ ภ ปะปนกัน
ได้แก่ ภริกไท : พริกไทย, จำวก : จำพวก, เกิดเกือ : เกิดเพื่อ, การภลุ : การพลู,
ภาโหม : พาโหม เป็นต้น

2. การใช้สระ

มีการใช้สระ อี แทนสระ อี ได้แก่ ผอมเหลียง : ผอมเหลื่อง, แก่เลียด : แก่
เลียด, รากมะเฟียง : รากมะเฟื่อง เป็นต้น นอกจากนี้คำที่ใช้สระ ไ , ใ ก็ใช้ปะปนกัน และ
ในบางครั้งจะมี ย ตาม เช่น ไปย : ใบ, หัวไย : หัวใจ, โอย : โอ เป็นต้น ที่น่าสนใจคือ
มีการใช้คำว่า ก็ แทนสระ อะ ได้แก่ ก็ดาดแดง : กระดาดแดง, ก็ทื่อ : กะทื่อ, ก็ม่อม :
กะม่อม เป็นต้น

3. การใช้วรรณยุกต์

มีการใช้วรรณยุกต์ที่ไม่ตรงกับเสียงวรรณยุกต์ ได้แก่ รากข้าพลู : รากชะพลู,
ตีคำ : ตีค่า, ย่านนาง : ย่านาง (ย่านาง) เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้วรรณยุกต์ในคำที่ไม่ใช้
วรรณยุกต์ ได้แก่ เกลือสินเท้า : เกลือสินเธาร, เข้าคัน : เขาคัน, เถ้าหมวกแดง : เถา
หมวกแดง เป็นต้น

4. การใช้คำภาษาถิ่นภาคใต้

นอกจากคำในภาษาไทยที่เข้าใจกันโดยทั่วไปแล้ว ในตำรับยาของชาวใต้ก็มีอาจ
เสียงการบันทึกด้วยถ้อยคำในภาษาถิ่นไปได้ ด้วยเพราะเป็นคำที่ใช้ในวิถีชีวิตของผู้บันทึก
และแน่นอนว่าการสื่อสารด้วยภาษาถิ่นเป็นสิ่งที่ทำความเข้าใจได้ดีกว่า จากการศึกษา
ตำรับยาในสมุดไทยทั้ง 11 เล่ม จึงปรากฏคำใช้เรียกสมุนไพรด้วยภาษาถิ่นได้อย่างมากมาย
ตัวอย่างเช่น

ตารางที่ 2 แสดงคำภาษาถิ่นภาคใต้ที่ใช้เรียกชื่อสมุนไพรและคำทั่วไป

ใช้เรียกชื่อสมุนไพร	ใช้เรียกทั่วไป
เจตมუნ = เจตมูลย่าน หรือบอระเพ็ด	มิแรง หมิแรง = ไม่มีแรง
หว่านน้ำ ชะงอ = วานน้ำ	พุงขึ้น = ท้องขึ้น ปวดท้อง
ติปลีเชือก ติปลีเชือก = ติปลี	มันให้ราก = อาเจียน
ตูดหมา = กระพังโหมใหญ่	โป๊ะ = พอก
ข้าตาแดง = ข้าเล็ก	ใจมือใจตีน = กลางฝ่ามือฝ่าเท้า
รากราม = พลังกาสา	จอก 1 = 1 จอก
หาหึ่ง = มหาหิงคุ์	ลายเหล้า = ละลายน้ำสุรา
ผักหมหัด = ผักโขม	ให้โง่งให้หมินข้าว = งงและเหม็นข้าว
หนักโต = สลัดโต	ได้กินลงโตรก = กินแล้วถ่ายทันที
ผักอีไร = ข้าวพลู	ไปทำหนัก = ไปถ่ายอุจจาระ
หัวเทียม ก่ำ = กระเทียม	มักรากเปล่า = อาเจียนออกลมเปล่า
รากพร้าว = รากมะพร้าว	หมิสำเร็จ = ไม่สำเร็จ
กริดหนา = ฤๅษณา	ริดดวง = ริดสีดวง
กรงหม้า = กรงเขมา	สินหัวสินท้าย = ตัดหัวตัดปลาย
พุงพั้ง = โทงเทง	ไหม้ออก = ไม่ออก
เฉียงพร้าว = กระดุกไก่	ไหม้พั้น = ไม่พั้น
หมากหลอด = สลอด	ก้ำมั่ง = กำลัง
7 ตะหมูรดอกแดง = เจตมูลเพลิงแดง	ยาแก้ราก = ยาแก้อาเจียน

โครงสร้างเนื้อหาของตำรายาพื้นบ้านจากสมุดฝรั่ง

การเขียนตำรายาพื้นบ้านเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นมียกวิธีการเขียนที่มีแบบแผนหรือโครงสร้างของการบันทึกโดยเฉพาะ เมื่อศึกษาวิธีการเขียนตำรายา

พื้นบ้านของสมุทรปราการ จำนวน 11 เล่ม พบว่ามีการบอกรายละเอียดตำรับยาแต่ละขนาน โดยการขึ้นต้นและลงท้ายด้วยวิธีการหลาย ดังนี้

1. การขึ้นต้นตำรับยา

การขึ้นต้นตำรับยาแต่ละขนานนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการขึ้นต้นเป็นการบอกให้รู้ว่ายานั้นชื่ออะไร เพื่อให้ผู้ที่จะปรุงยาได้ทราบและไม่ปรุงยาผิดตำรับ การขึ้นต้นของตำรับยาแต่ละขนาน ได้แก่

1.1 การขึ้นต้นด้วยชื่อยาที่ตั้งไว้เฉพาะแต่ละขนาน กลวิธีในการเขียนของหมอพื้นบ้านเพื่อจดจำตำรับยาแต่ละขนานซึ่งชื่อเรียกจะแตกต่างกันตามแต่หมอพื้นบ้านจะคิดคำขึ้นมาเพื่อเหมาะแก่การจดจำ ตัวอย่าง เช่น ยาชื่ออินตะขิต ท่านให้อาหาหิงค์ 1 เจตพมุนเพลิง 1 สะค่าน 1 ลูกชาพลู 1 หัวแห้วหมู 1 ลูกพิลังกาสา 1 เทียนดำ 1 เทียนขาว 1 เกลือเทศ 1 เอาเสมอภาคตำผงลายน้ำผึ้งรวงก็ได้ แก้มทั้งปวง (สมุทรปราการตำรายา ทะเบียน 59220005)

1.2 การขึ้นต้นด้วยชื่อโรค กลวิธีในการเขียนของหมอพื้นบ้านโดยการนำชื่อโรคมาตั้งเป็นตำรับยาแต่ละขนาน เพื่อการจดจำที่ง่ายต่อการของผู้ป่วยที่จะมาทำการรักษา เช่น ยาแก้ติชาน ท่านให้อาไม้สัก ไม้ประดู่ ผางเสน เอาเท่ากัน ต้มใส่น้ำพอสมควร กินครั้งละ 1 ถ้วยชา (สมุทรปราการตำรายา ทะเบียน 46260014)

1.3 การขึ้นต้นด้วยประเภทการใช้ยา กลวิธีอย่างหนึ่งของหมอพื้นบ้านเพื่อการจำแนกวิธีการใช้ เช่น การทา การต้มแล้วนำมาดื่ม หรือการนวด (เป่า) เช่น ยานัตถุสันนิบาตให้คลั่ง เอาพริก 1 เบี้ยจ๊กจั่น 1 ลิ้นทะเล 1 หอยแครง 1 ดิปลี 1 ชะเอม 1 การบูร 1 ชะมด 1 พิมเสน 1 ยาทั้งนี้บดละเอียดนัตถุ ใช้จำพวกหนึ่ง ชื่อสันนิบาตกุมภณัท (สมุทรปราการตำรายา เลขทะเบียน 60270096)

1.4 การขึ้นต้นด้วยคำบาลีหรือคำสิริมงคล กลวิธีนี้ใช้เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ป่วยที่มาทำการรักษาว่าเมื่อรักษากับตำรับยานี้แล้วจะหายอย่างแน่นอน ข้อความที่ใช้ขึ้นต้นในลักษณะนี้มักใช้คำว่า สิทธิการิยะ สิทธิกาเย สิทธิการ หรือคำว่า มงคลมาขยายชื่อยา ตัวอย่างเช่น ยามงคลแก้ทรางแดงมันให้ลื่น

กระด้างคางแข็งตาแข็ง ไม่มีน้ำตานอนเน้อยู่ก็ดี ท่านให้อาชีแมลงสาบคว่ำ 1 หนุ่ยของไฟ 1 บุณนาค 1 บัวหลวง 1 หวายตะค้า 1 กริดสนา 1 กะลำพัก 1 ขอนดอก 1 เทียนดำ 1 น้ำสานทอง 1 จันทรทั้ง 2 งาช้าง 1 เขี้ยวเสือ 1 เขี้ยวตะเข้ 1 ชาติหรุณ 1 ดิงเหลื่อม 1 ดิตะเข้ 1 โกฎพุงปลา 1 ชะมด 1 อำพัน 1 พิมเสน 1 สิ่งละ 2 สลึง ทองคำเปรวพอควร น้ำดอกไม้เป็นกระสายทำแห่งไว้ (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 60270102) หรือ **สิทธิการริยะ** ยาบำรุงไฟธาตุเลือดลม พิการต่างๆ ท่านให้อาชีจันทร์ทั้ง 2 สัตบุต 1 สัตบัน 1 เกสรบัวหลวง 1 บุญนาค 1 ลูกจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 เบญโกฎ เบญเทียน หัวแห้วหมู 1 กระวาน 1 กานพลู 1 เปลือกมะตูม 1 รากมะกรูด 1 รากมะนาว 1 แขนกำลึง 1 แขนปลู 1 แขนขุ่น 1 รากคนทา ย่านาง 1 กันเตรา 1 เนื้อไม้ 1 จันทร นา 1 สัตลงกต 1 รากบัว 1 เกสรลินจง 1 เกสรบัวขม 1 เอาสิ่งละ 1 บาท (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 65270079)

1.5 การขึ้นต้นอาการของโรคด้วยคำว่าถ้า ถ้า หมิฟัง หรือ หมิหาย

กลวิธีในการรักษาของหมอพื้นบ้านกล่าวคือถ้าตำรายาแรกไม่สามารถรักษาให้หายได้หรือกำลังจะหายก็เพิ่มตำรับเสริมเข้าไปเพื่อให้การรักษาผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องจนหาย เช่น **ถ้า หมิฟัง**เอายาเหลืองเข้าแก้มในต้นมูลกิต ถ้าใช้ในฤดูทั้งสามนี้ให้ฟกทุ้มทั่วสาระพางตัว จึงเอายาเข้าแก้ท่านว่าใช้ขึ้นเป็นคันทะมาต ตามฤดูใช้ร้อน จึงประกอบยาไว้แก้ฟกท่านให้อารากสะหมุน 1 รากเขียด 1 เปลือกเพกา 1 รากมะกรูด 1 รากมะนาว 1 รากน้ำเข้า 1 รากปดทั้ง 2 รากไม้เท้ายายหม่อม 1 รากหนมหวัน 1 รากเหม็งซอ 1 รากเพใบดาด 1 รากกำขำ 1 ยาทั้งนี้ฝนพาดทาที่ฟกหาย (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 660270096) หรือ **ถ้าหมิหาย**ท่านให้อากกล้วยน้ำมาฝานขยักกับน้ำข้าวเอายาฝั้นแทรกลงสักหน้อย กินหายๆ (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 660270096)

2. การลงท้ายสูตรยาแต่ละขนาน

การลงท้ายสูตรยาแต่ละขนานนั้นมีลักษณะที่น่าสนใจ และจากการศึกษาพบว่าการลงท้ายที่บอกให้รู้ว่ายา มีสรรพคุณ และประสิทธิภาพของยาคอนานนั้น ๆ ว่ามี

ประสิทธิภาพในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้แน่นอน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและความศรัทธาให้ผู้ไขวยาตำรับนั้นรักษาได้อย่างเห็นผล

2.1 การลงท้ายด้วยคาถาอาคม กลวิธีอีกหนึ่งของหมอพื้นบ้านที่ใช้ความเชื่อในเรื่องของคาถาอาคมเข้ามาประกอบในการรักษาโรคเพื่อเหตุให้เกิดความเชื่อมั่นของผู้ป่วยว่าหายจากโรค เช่น ยาแก้กลอนลงฝึก ยาหนูตัน จิงจาย ยอดดำ เอาทั้ง 5 หัวยานาง รากเข็มแดง น้ำสารทอง ยา 5 สิ่งนี้ต้มสามเอาหนึ่ง เสกด้วย **สักระวาตามกำลังวัน** (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 46260012) หรือ ถ้าหญิงมีครรภ์ได้หกเดือน แล้วให้ใช้เป็นลมจุกเสียด ให้เมื่อย ให้เจ็บตะโพก ให้ขัดทำหนักเบา เจ็บนิงไปแล้วก็ดี เอาแป้งคลึงท้องพลาทางว่าคาถาดังนี้ **อะโคะหะมะสะหมิง ตีฟาวาวิเล ภาติโลกะสานิง สะหิริตัมปัง ปะมุนจันติฯ** ใหว่าสามคาบ (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 660270096)

2.2 การลงท้ายด้วยการตีค้ายาเป็นของมีค่า กลวิธีอีกรูปแบบหนึ่งเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจให้กับผู้ป่วยว่าตำรายาที่รักษามีมูลค่ามากเกิดความมั่นใจให้กับผู้ป่วยที่ทำการรักษา เช่น ใช้กุ่มก้นยักเอายานี้เข้าแก้ ท่านให้เอาเฟืองทั้ง 5 ตนระเพ ทั้ง 3 แมงลักทั้ง 3 เทียนทั้ง 5 ลูกจันทร์ 1 ดอกจันทร์ 1 กระวาน 1 กานพลู 1 หล้าแพรก 1 หล้าผากควาย 1 สะค่าน 1 ลูกในแตงโม 1 พริก 1 ชิง 1 ดีปลี 1 กระเทียม 1 บดด้วยน้ำทำแท่งไว้ลายน้ำดอกไม้ น้ำขันทศกอนก็ได้ ตรอกเข้าไปพื้นและ **ตีค่าไว้ แสนตำลึงทองและฯ** (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 660270096)

2.3 การลงท้ายด้วยการเขียนเพื่อบอกว่าดีมีคุณภาพรักษาแล้วได้ผล กลวิธีอีกอย่างหนึ่งคือตำรายานี้ใช้ได้ผลมาแล้วเมื่อรักษากับผู้ป่วยก็จะหายจากโรค เช่น ยาแก้ลมชักเท้าเย็นมือเย็น ท่านให้เอาพริกไทย 1 บาท ดีปลี 2 เฟือง หัวหมู 1 บาท นี้ตำลงละลายน้ำร้อนกิน ถ้าธาตุหนักให้กินแค่ 1 เฟือง ธาตุเบาให้กินแค่ 2 ไพ กินเป็นยาผายลมชำระโทษ ถ้าลงหนักไป ให้เอาฟักเชื่อมกับน้ำตาลหม้อต้มกิน **หยุดแล** (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 45260053) หรือ ถ้าเป็นลมจับให้เอาต้นเหวือกปลาหมอ 1 ส่วน

พริกไทย 2 ส่วน ทำผงลายน้ำร้อนกิน และลมแปดจำพวกหายสิ้น (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 46260014)

2.4 การลงท้ายด้วยชื่อของตัวยา เป็นกลวิธีอีกอีกอย่างหนึ่งของหมอพื้นบ้าน เพื่อจะทำให้ทราบว่ายาดำรับนี้ชื่ออะไร การปรุงแบบไหน เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่ผิดพลาดในการรักษาผู้ป่วย เช่น ญิงมีครรภ์ให้ตกโลหิต แก่นสน 1 สักชี 1 แก่นชีเหล็ก 1 ไม้สัก 1 จันทรแดง 1 จันทรขาว 1 ดับเต้าน้อย 1 ดับเต้าใหญ่ 1 แก่นกันเกรา 1 แก่นปลู 1 เมล็ดฝ้าย 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิกุล 1 ดอกบุนนาค 1 ดอกบัวหลวง 1 ดอกมะลิ 1 เอาเสมอภาคต้มกินแก้สันนิบาตเลือด **แก้ไขเพื่อโลหิตพิการฯ** (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 46260014)

2.5 การลงท้ายด้วยข้อความที่น่าเชื่อถืออันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล กลวิธีนี้มีความสอดคล้องกับภาวะจิตใจของผู้ที่กำลังป่วย กล่าวคือทำให้ผู้ป่วยวางใจว่ายาดำรับนี้ดีเพราะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง เช่น แก่นสนนิบาตให้ระส่ำระสาย ทานให้อา โกรธสอ 1 โกรธเขม่า 1 โกรธก้านพร้าว 1 โกรธพุงปลา 1 โกรธจุฬาลำพา 1 โกรธเซียง 1 โกรธน้ำเต้า 1 โกรธกัถเกรา 1 โกรธกระดุก 1 เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว 1 เทียนข้าวเปลือก เทียนยาวภานี 1 จันทรแดง 1 จันทรขาว 1 เถาว์หมวกแดง เถาว์หมวกขาว 1 รากย่านาง 1 ชนูด 1 อบเชย 1 สมุนแวง 1 กริดสนา 1 กระลำพัด 1 ขอนดอก 1 ลำพันทอง 1 รากโครเคือ 1 กระดอม 1 กำหยาน 1 เปราะหอม 1 ลูกจันทร 1 ดอกจันทร 1 กระวาน 1 กานพลู 1 นิพสุสี 1 ชะมด 1 พิมเสน 1 ลูกผักชี 1 สะค่าน 1 รากชาพลู 1 ชิง 1 ดีปลี 1 เจตพูนเพลิง 1 ดอกสารภี 1 ดอกพิกุล 1 ดอกจำปา 1 ดอกกระดังงา 1 ดอกมะลิ 1 ดอกคำไท 1 ผางเสน 1 เลือดแรด 1 ตีวเถื่อน 1 ดิงเหลื่อม 1 ตีหมเถื่อน 1 ยาทั้ง 56 สิ่งในตำรา**เทพขุมนมเท้านี้**และ (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 60270102)

นอกจากการขึ้นต้นและการลงท้ายในตำรับยาในลักษณะต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น ยังพบว่ามีการกล่าวถึงที่มาของสูตรยาบางขนานว่ามาจากครูยาหรือครูผู้อยู่ในโลกศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย คำว่า “ครู” ของหมอพื้นบ้านนั้นมีหลายครู ทั้งครูที่สอนการรักษา

และการปรุงยารวมถึงครูที่ปรากฏในตำรายาก็ถือว่าครูเช่นกันจึงเป็นเรื่องสริมงคลในการรักษาว่า ครูที่เป็นเจ้าตำรายาจะดลบันดาลให้กับหมอพื้นบ้านที่นำตำรายานี้ไปรักษาผู้ป่วยให้หายได้ เช่น จักกล่าวถึงสันนิบาตหมอหนึ่งเมื่อแรกจะใช้นั้น ให้ตัวร้อนกินข้าวหมีได้ หมั่นให้หวานปาก ครั้นถึงเพลามันให้สะท้อนก่อน จึงจับขึ้นไปตามสันหลังจนถึงคอหมั่นให้ลิ้นแข็งเจรจามีได้ หมั่นให้น้ำลายฟุ้งปากตาเหลือกตาพรน ดังผีเข้าทั้งกลางวันกลางคืน ถ้าหมารู้จักกำเนิด 15 วันตาย **ยังมีพระฤๅษีองค์หนึ่ง**แต่งยาไว้แก้ไข้จำพวกนี้ ท่านให้เอาแก่นขี้เหล็ก 1 แขน่มะทราบ 1 ตุมกาขาว 1 เทียนทั้ง 5 โกฐสอ 1 โกฐเขมา 1 ต้มสามเอาหนึ่งกินหายๆ ถ้าสะท้อนให้เอาพริกไทย 1 รากขาพลู 1 ผักเสี้ยนผี ยาทั้งนี้ตำลายน้ำข้าวสารโคลมหายและๆ (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 660270096) หรือ **ยังมีพระฤๅษีองค์หนึ่งชื่อนารอด** แต่งยาไว้แก้ไข้ ท่านให้เอาขิง 1 หวานน้ำ 1 ต่อขิง 1 โกฐเขมา 1 โกฐบัว 1 ยาทั้งนี้บดเท่ากันบดละเอียดพิมเสนร่ำหัดนวดสันนิบาตตาเหลือกและๆ ถ้าสะท้อนให้เอารากหมากตลอด 1 ข่า 1 กระหวาน 1 ขิง 1 จันทน์ 1 ผนชโลมแก้ไข้ท่านและๆ (สมุดฝรั่งตำรายา เลขทะเบียน 660270096) เป็นต้น

ภาพรวมของโรคที่ปรากฏในตำรับยาจากสมุดฝรั่ง ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

จากการปริวรรตและถ่ายทอดภาษาแล้ววิเคราะห์ตำรับยาตามชนิดของโรคที่ปรากฏในสมุดฝรั่งทั้ง 11 เล่ม ของห้องวรรณกรรมท้องถิ่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ พบว่ามีกลุ่มโรคอยู่ทั้งสิ้น 9 ชนิด คือ 1. โรคไข้ 2. โรคลม 3. โรคริดสีดวง 4. โรคบิด 5. โรคเลือด 6. โรคบุรุษ 7. โรคเื่อ 8. โรคผิวหนัง 9. โรคจากอำนาจเหนือธรรมชาติ และมีตำรับยาที่ใช้รักษาแต่ละโรคหลายตำรับ ดังจะได้สรุปเป็นตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงกลุ่มโรคและชื่อตำรับยาที่ใช้ในการรักษา

กลุ่มโรค	รายชื่อตำรับยาจากสมุฒฝรั่ง
โรคไข้	ยาไข้วันหรือไขมาเลเลีย ยาไข้จับสัน ยาแก้ไข้ ยาแก้ไข้เรื้อ ไข้ร้อน ยาแก้ไข้ประจำวันต่างๆ ถ้าผู้ใดไข้ในเดือน ถ้าไข้จับ ยาไข้จับสัน ยาไข้ให้นอนนิ่ง ยาแก้ไข้ ยาต้มแก้ไข้ร้อน ไข้ให้อุยก้าน้ำนํก ยาต้มแก้ไข้เหงื่อไม่ออกแลตันปลายไข้สันนิบาตต่างๆ แก้ไข้วัน ยาต้มแก้ไข้พิษเพื่อเลือดและไข้ให้ร้อนในอกกักตอก ยาต้มกระทุ้งไข้ ยาแก้ไข้เด็ก ยาแก้ไข้ร้อนทั้งปวง ยาไข้เพื่อเลือด ไข้ให้สะอึก ยาแก้ไข้สามฤดู
โรคลม	ยาลมเข้าข้อ ถ้าเป็นลมจับ ยาแก้ลม ยาลมตามมัต ลมตื่นตายมือตาย ยาเชื่อมหาวิไวยเวก (แก้ลม 15 จำพวก) ยาลมจุกเสียดทั้งปวง ยาแก้ลมชักปากเบี้ยว ยาสกัตลม ถ้ามลขึ้นหัวขึ้นตา แก้ลมเงืองลมเงา ยาเชื่อมหาระงับ
โรคริดสีดวง	ยาแก้ริดสีดวงลำไส้ น้ำมันริดสีดวงในรูหู ยาแก้ริดสีดวงทวาร ยาแก้ริดสีดวง ยาแก้เสียดริดสีดวงก็ได้ ริดสีดวงจุก ยาหลามแก้ริดสีดวงและกระษัย ยาแก้ริดสีดวงงอก ยาแก้ริดสีดวงม่งคลอ ริดสีดวงลำไส้ ริดสีดวงลม ยาแก้ริดสีดวงขี้เป็นมูกเป็นเลือดให้แน่นหน้าอก แก้กุกเสียด ยาต้มกินแก้ริดสีดวงตมูกเลือด เหน็บเท้า ยาแก้โรค ริดสีดวงออกตามทวานหนักริดสีดวงทั้งปวง
โรคบิด	ยาแก้บิดลงท้อง แก้บิดมวนทอง ยาต้มแก้บิดมวนเพื่อธาตุ
โรคเลือด	ยาต้มแก้เลือด ยาตองแก้เลือดกระษัตริที่พอมแห้ง ยาต้มกินแก้เลือดขัด ยาชูเลือดให้งาม ยาแก้โลหิตพิการต่างๆ ยาแก้โลหิตแห้งติดกระดูกสันหลัง ยาขับเลือดเสียหลังคลอดบุตร ยาแก้เลือดตายในท้อง ยาหญิงถึงระดูมิสะดวก แก้เลือดแห้ง แก้เลือดในเส้น แก้เลือดก้อน แก้เลือดเป็นเถาด้าน แก้เมื่อเลือดตก ยาแก้เลือด แก้

กลุ่มโรค	รายชื่อตำรับยาจากสมุดฝรั่ง
	เพดเลือด บ้าเพดคุณก็ดี ยาลงเลือดยาบำรุงเลือด ยาพ่นห้ามเลือด ยาต้มกินแก้เลือดระดูขาดตีนัก
โรคบุรุษ	ยาต้มบุรุษ ยาแก้กลอนลงฝัก ยากลอนลงฝักหรือไขเป็นอุ้ง ยาแก้ องคขาดตาย ยาแก้องคขาดตาย
โรคไอ	ไอเพื่อชดดอกและเพื่อเลือดแล ยาแก้หืดไอ ยาตองแก้หอบไอบวม ท้องทั้งปวง ยาแก้ไอแก้หืดลำยาตในคอที่ดี ยาไอเสลดคอแห้ง
โรคผิวหนัง	ยาเริ่มดินหมา ยาเริ่มดอกไม้ ยาแก้เริ่มไฟ ยากลากยาแก้คัน ยาแก้ คัน ยาทาแก้คันเพื่อลมกลอน ยาทาแก้คันเพื่อลมกลอน ยาพาด แก้ลมพิษ
โรคจากอำนาจ เหนือธรรมชาติ	ยาต้องคุณให้ตาย ยาระคุณ ยาระ พ่นแก้คุณไสย พ่นแก้คุณไสย ยาพ่นผีพราย แก้คุณไสย แก้คุณไสย แก้คุณไสย แก้คุณไสย แก้คุณไสย แก้คุณไสย ยาแก้ยา ยาแก้ผี

บทสรุป

การศึกษาตำรับยาพื้นบ้านจากสมุดฝรั่ง ฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณในครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้านของชาวใต้ว่ามีมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้คือ ได้เห็นถึงชนบในการบันทึกตำรับที่มักจะขึ้นต้นและลงท้ายด้วยกลวิธีทางภาษาในแบบต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้ป่วยและหมอพื้นบ้านผู้รักษาได้จดจำตำรับยาที่ไม่เพียงรักษาโรคทางกายเท่านั้น แต่ยังรักษาอาการที่ส่งผลทางจิตใจได้อีกด้วย ดังปรากฏว่ามีการเลือกใช้ถ้อยคำที่เป็นสิริมงคล คำที่เป็นคาถาอาคม หรือการกล่าวอ้างถึงโลกศักดิ์สิทธิ์ในตำรับยา อย่างไรก็ตามการศึกษาข้อมูลความรู้จากเอกสารตัวเขียน เช่น สมุดฝรั่ง ยังมีผู้สนใจศึกษาหรือมีการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ น้อยมาก ดังที่ พชลิน จินนุ่น และ วินัย สุกใส (2567: 348) ได้กล่าวว่า “ที่ผ่านมายังไม่พบบทความหรืองานวิจัยที่วิเคราะห์สมุดฝรั่งทั้งที่เป็นเอกสารสำคัญ

ที่ทำให้เห็นความคิดของคนสมัยหนึ่งที่มีต่อการสร้างหนังสือหรือการเลือกเรื่องราว เพื่อเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสนำไปใช้ประโยชน์” ฉะนั้น ผู้เขียนจึงมีความคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะมีผู้สนใจเข้ามาสอบถามถึงตำรายาต่าง ๆ ที่ได้บวกรวดถ่ายทอดไว้แล้ว และนำไปใช้ศึกษาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ต่าง ๆ อันจะช่วยเผยแพร่ภูมิปัญญาของแพทย์พื้นบ้านให้คงอยู่และพัฒนาได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมร่วมสมัยได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชวน เพชรแก้ว. (2547). *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมปริทัศน์*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พัชลินจ์ จินนุ่น และ วินัย สุกใส. (2567). *สถานภาพของสมุดฝรั่งภาคใต้ของไทย*. ใน อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (บ.ก.), เอกสารตัวเขียน 4 ภูมิภาค : มหาสมุทรแห่งความรู้. (น. 347-364). โครงการวิจัยสำรวจและสำเนาข้อมูลตัวเขียน 4 ภูมิภาคในฐานะมรดกความทรงจำของชาติและหลักฐานการรู้หนังสือของบรรพชนไทย.
- สีปพงศ์ ธรรมชาติ. (2540). *เอกสารการสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น*. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

Authors

Dr. Panuwat Sakulsueb

Department of Thai Language,

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Lampang Rajabhat University

119 Moo 9, Lampang-Mae Tha Road, Chomphu Sub-district,

Mueang Lampang District, Lampang 52100

Tel: 054-316-154 E-mail: sakulsueb_9@g.lpru.ac.th

Mr. Witthaya Busabong

Thai Language for Communication Program,

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Sisaket Rajabhat University

319 Thai Panta Road, Pho Sub-district, Mueang Si Sa Ket District,

Si Sa Ket 33000

Tel: 06-3795-2619 E-mail: witthaya.b@sskru.ac.th